

УДК 339.56(477+510+574):339.9

DOI: 10.24144/2078-1431.2023.1(30).78-86

Жанар Медеубаєва,
кандидат історичних наук, професор

Райхан Таишемханова,
доктор історичних наук, професор

Аллаберген Тугаєв,
магістрант
Євразійський національний університет ім. А.Гумільова
(м. Нур-Султан, Казахстан)

ТРАНСКАСПІЙСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ МАРШРУТ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ДІАЛОГУ ТА СПІВПРАЦІ

Вторгнення Росії до України та санкції, накладені на агресора, радикально змінили карту транспортно-логістичних зв'язків у Євразії. Випадіння російського сектора з логістичного ланцюжка відкрило можливості для таких країн, як Казахстан, посилює позиції України ефективніше реалізувати свій транзитний потенціал як зв'язувальної ланки між Сходом та Заходом.

Президент Республіки Казахстан К-Ж. Токаєв доручив Уряду РК опрацювати альтернативні маршрути комунікації та перевезення вантажів, означив завдання диверсифікації товарів, назвавши пріоритетним напрямком Транскаспійський маршрут. Слід особливо відзначити, що активний пошук Казахстаном альтернативних можливостей реалізації логістичного потенціалу матиме не лише політико-економічний ефект, а й сприятиме розвитку та зміцненню дружніх відносин та багатогранних зв'язків між Азією та Європою, у тому числі у духовній сфері.

Війна в Україні надала імпульсу усвідомленню головної ціннісної ідеї міжнародного права – ідеї миру та всебічного співробітництва, захисту рівних можливостей між державами та їх цілісності, незважаючи на існуючі між ними відмінності. Ця ідея визначає головний зміст основних принципів міжнародного права, втілених, але зневажених у багатьох міжнародно-правових актах. Порушення Росією усіляких принципів міжнародного права націлює на необхідність вироблення ефективних колективних заходів світовим співтовариством для запобігання та усунення загрози миру, придушення актів агресії у ключових сферах життєдіяльності. У цьому контексті зростає значимість Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту (далі – ТМТМ), який є мультимодальним шляхом перевезень та альтернативою російському Транссибу для доставки вантажів із КНР до Європи.

Ключові слова: Казахстан, Україна, Китай, Транскаспійський маршрут, логістика, співпраця.

The invasion of Ukraine by Russia and the sanctions imposed on the aggressor have radically changed the map of transport and logistics connections in Eurasia. The removal of the Russian sector from the logistics chain has opened up opportunities for countries such as Kazakhstan and strengthened Ukraine's position to more effectively realize its transit potential as a connecting link between the East and the West.

The President of the Republic of Kazakhstan, K-Zh. Tokayev, instructed the Government of Kazakhstan to develop alternative routes for communication and transportation of goods, emphasizing the task of diversifying goods and naming the Trans-Caspian route as a priority direction. It should be noted that Kazakhstan's active search for alternative means of realizing its logistics potential will have not only a political and economic effect but also contribute to the development and strengthening of friendly relations and multifaceted connections between Asia and Europe, including in the spiritual sphere.

The war in Ukraine has provided an impetus for the realization of the main value idea of international law - the idea of peace and comprehensive cooperation, the protection of equal opportunities between states and their integrity, despite existing differences between them. This idea defines the main content of the basic principles of international law, embodied but disregarded in many international legal acts. The violations of all principles of international law by Russia necessitate the development of effective collective measures by the world community to prevent and eliminate the threat to peace, suppress acts of aggression in key spheres of life. In this context, the importance of the Trans-Caspian International Transport Route (hereinafter – TCITR) is growing, which serves as a multimodal transportation route and an alternative to the Russian Trans-Siberian Railway for delivering goods from China to Europe.

Keywords: Kazakhstan, Ukraine, China, Trans-Caspian route, logistics, cooperation.

Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут, що бере початок від території Китаю, та його коридор проходять через Казахстан, Каспійське море, Азербайджан, Грузію та Туреччину, потім просуваються до таких європейських країн, як Румунія, Польща, Україна. У травні 2022 року пунктом призначення стала також Фінляндія.

Маршрут охоплює 10 тисяч кілометрів залізничних мереж, 10 морських портів, 70 тисяч одиниць рухомого складу. На думку казахської сторони, потенціал маршруту становить 10 млн. тонн вантажів і до 200 тис. контейнерів на рік.

Примітно, що ідея реалізації цього проекту стартувала в Казахстані, в найбільш континентальній країні, яка гостро потребує додаткових маршрутів виходу на світові ринки. 7 листопада 2013 року у рамках II Міжнародного транспортно-логістичного бізнес-форуму «Новий Шовковий шлях» у м. Астана керівниками АТ «Національна компанія Қазақстан темір жолы», ЗАТ «Азербайджанські залізниці», АТ «Грузинська залізниця» було підписано угоду про започаткування Координаційного комітету з розвитку Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту. З метою збільшення вантажопотоку на ТМТМ у лютому 2014 року було створено Координаційний комітет з розвитку ТМТМ, до складу якого увійшли транспортно-логістичні об'єднання Казахстану, Грузії та Азербайджану.

Координаційною радою було прийнято ефективні комплексні ставки на контейнерні перевезення, пільгові тарифи на перевезення мазуту, газойлю, зерна. Також було затверджено технологію взаємодії між транспортними компаніями щодо пропуску контейнерних поїздів сполученням Китай – Казахстан – Азербайджан – Грузія – Туреччина за участі залізничного та морського транспорту у прямому міжнародному залізнично-поромному сполученні. Вдалося створити контейнерний сервіс «Nomad Express», три пілотні контейнерні потяги якого здійснили у 2015 році маршрут до м. Шихезі (Китай) – Кішли (Азербайджан); м. Ляньюньган (Китай) – Стамбул (Туреччина); у 2016 році – маршрут Іллічівськ (Україна) – Достик (Казахстан). У грудні 2016 року учасники Координаційного комітету з розвитку ТМТМ Казахстан, Азербайджан, Грузія ухвалили рішення про створення Міжнародної асоціації «Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут», а у лютому 2017 року вона вже розпочала свою діяльність [1].

На думку фахівців, нині ТМТМ має лише близько 5% пропускної спроможності Північного маршруту. Але в умовах змінених міжнародних ланцюжків поставок логістичні оператори Північного маршруту Китай – Європа також можуть переключити свої обсяги на цей маршрут. Нові обставини, що склалися, вже позначилися на показниках функціонування ТМТМ: протягом 2021 року за маршрутом ТМТМ було перевезено 25,2 тисячі контейнерів у двадцятифутовому еквіваленті (ДФЕ), що на 20% більше порівняно з 2020 роком [2]. Обсяги перевезень вантажів за 7 місяців 2022 року становили 845,2 тис. тонн, що на 171% більше порівняно з аналогічним періодом минулого року. Обсяг перевезень вантажів контейнерами становив 17,6 тис. ДФЕ, збільшившись на 33% [3].

У напрямку Схід-Захід перевозять переважно нафту, нафтопродукти, продукцію хімічної промисловості. За 1 квартал 2022 року новим товаром для ТМТМ стала продукція металопрокату, ведуться переговори про постачання зерна, борошна, міді через цей маршрут найближчим часом [4].

За нинішніх обставин природно, що й самих учасників Міжнародної асоціації, і світову спільноту цікавить питання про спроможність ТМТМ

у справі транспортування енергоресурсів на європейські ринки. Розгляд цієї проблеми ставить завдання аналізу зацікавленості країн учасниць асоціації у маршруті, їхнього реального внеску у його розвиток та бачення ними перспектив ТМТМ.

Розробка та розвиток ТМТМ тісно пов'язаний із завданнями диверсифікації транспортно-логістичних можливостей Казахстану. У цілому нині у республіці приділено велику увагу розвитку транспортної галузі. За останні 15 років було інвестовано близько 35 мільярдів доларів у цю галузь, внаслідок чого збудовано понад 2000 км залізниць, 19 500 км автомобільних доріг, 15 аеропортів та нові портові потужності вздовж Каспійського моря. Більше того, 2022 року президент Казахстану К.Токаєв анонсував інвестиційний пакет у розмірі 20 мільярдів доларів до 2025 року, спрямований на посилення диверсифікації транзитних та транспортних маршрутів, а також запровадження комплексних логістичних рішень [5].

Об'єктами особливої уваги є порт Актау і міжнародний морський поромний комплекс порту Курик, що відкрився в 2018 році, забезпечуючи старт транзитного вантажопотоку через Каспій. Розвиток портів Актау та Курик забезпечило розширення портових потужностей Казахстану на Каспії з 16 до 26 млн. тонн на рік. Запроваджений у 2016 році залізничний поромний термінал потужністю 4 млн. тонн забезпечує транспортування таких вантажів, як: нафтопродукти (газойль), товари народного споживання, хімікати, обладнання та металопродукція. У серпні 2018 року здійснено запуск автомобільного поромного терміналу потужністю 2 млн. тонн для обслуговування вантажного автотранспорту [6].

У планах Казахстану створення контейнерного хабу у спеціальній економічній зоні морського порту Актау та будівництво власного поромного флоту (за всі роки незалежності країна не мала поромного флоту в Каспійському морі, незважаючи на своє прибережне розташування). Слід зазначити, що Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) інвестуватиме до \$104 млн у випуск облігацій НК «Казахстан темир жолы» (залізниці Казахстану) для підвищення фінансової стійкості оператора та модернізації ТМТМ [7].

У зв'язку з волюнтаристськими діями російської сторони, через територію якої доставляються казахстанські енергоресурси, значення ТМТМ зростає для Казахстану та інших країн, особливо України. Перекриваючи вентиль від трубопроводів, що доставляють казахстанську нафту до Європи, Росія штовхає республіку на активні пошуки альтернативних можливостей. Нові можливості диверсифікації шляхів постачання казахстанського експорту на європейські ринки були однією з ключових тем бесід, проведених президентом К. Токаєвим з низкою лідерів Євросоюзу. У червні 2022 року Посольство РК у Королівстві Бельгія, за підтримки Міжнародної асоціації «Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут» та АТ «НК «Қазақстан темир жолы» організувало круглий стіл на тему «Транзит і транспортне співробітництво між Казахстаном та Європейським Союзом». Серед учасників були представники ООН, ОБСЄ, ЄІБ, ЄБРР, ДЕХ, ОСЗ, ТРАСЕКА, ВТамО та ін., а також залізничних асоці-

ацій ЄС, таких, як UIC, Community of European Railway and Infrastructure Companies, Reilfreight, FERRMED та ін. Після закінчення заходу відбулися зустрічі та ділові переговори між представниками асоціації ТМТМ та різних європейських компаній, зацікавлених у використанні маршруту ТМТМ. Знайомство учасників круглого столу з технічними можливостями бельгійського порту Антверпен свідчить про конкретні наміри сторін щодо визначення та реалізації потенційних маршрутів.

Про підвищений інтерес до ТМТМ свідчить зустріч економічної делегації Німеччини з президентом Казахстану К-Ж. Токаєвим у вересні 2022 року. Представники делегації виявили особливу зацікавленість в участі німецького бізнесу в розвитку Транскаспійського транспортного коридору, розробці родовищ та співпраці в енергетичному секторі. У ході зустрічі К-Ж. Токаєв назвав Німеччину одним із важливих партнерів Казахстану в Європейському Союзі. Поряд з економічними питаннями співробітництва президент Казахстану висловив зацікавленість зі свого боку в обміні досвідом з Німеччиною в підготовці фахівців з технічних спеціальностей та можливості відкриття представництв цих інститутів та лабораторій у Казахстані [8].

Аналіз робіт, проведений з метою підвищення пропускної спроможності маршруту, розширення динаміки логістичної інфраструктури підтверджує серйозність намірів Казахстану та інших країн-учасниць Міжнародної асоціації ТМТМ. Так, у квітні 2019 року між портами Актау та Баку було запущено новий фідерний сервіс, завдяки якому збільшилися обсяги контейнерних перевезень ТМТМ на 71% порівняно з попереднім роком. У 2020 році було введено в експлуатацію залізницю Баку - Ахалкалакі - Карс, яка зв'язала Азербайджан і Туреччину. Комплексні ставки на контейнерні перевезення, які застосовувалися на маршруті, знижено на 60-70% від базових, було встановлено гнучку тарифну політику на перевезення мазуту, газойлю, зерна [9].

Портові потужності за маршрутом ТМТМ порту Батумі вже зараз дозволяють наростити обсяги перевалки. Грузинською стороною ведуться роботи з розширення території та збільшення пропускної спроможності до 1 млн. TEU та 5 млн. тонн насипних вантажів порту Поті.

Приєднання Туреччини до ініціативи Казахстану, Азербайджану та Грузії щодо розвитку ТМТМ безперечно має велике значення. У квітні 2022 року ці країни підписали чотиристоронню декларацію «Про Транскаспійський коридор Схід-Захід». У документі йшлося про збільшення транзитного потенціалу, інтеграцію маршруту до міжнародної транспортної системи та зміцнення співпраці сторін [10].

Незважаючи на попит на цей маршрут та систематичні зусилля учасників Асоціації щодо налагодження адекватної логістики, останнім часом спостерігається зниження темпів нарощування перевезень. На думку фахівців, це пов'язано із високою завантаженістю та заторами на пропускних пунктах. У свою чергу така ситуація складається через застарілість цих пунктів, які потребують модернізації. Як вважають експерти, при синхронізації та модернізації, цифровізації роботи цих пунктів можна підвищи-

ти пропускну спроможність маршруту вчетверо протягом п'яти років [11].

Подальше нарощування пропускну спроможності ТМТМ тісно пов'язане з рівнем взаєморозуміння, відносинами між учасниками і країнами, через територію яких проходить транзитний шлях. Налагодження партнерських зв'язків Казахстану, як й інших учасників, з країнами Південно-Східної Європи, у тому числі з Румунією, можуть сприяти розширенню потенціалу ТМТМ та послабленню напруженості енергетичної кризи в середньостроковій перспективі. Румунський порт Констанца відіграє ключову роль у доставлянні вантажів до країн Центральної та Східної Європи. Асоційований член ТМТМ румунська «Grampet Group», найбільша приватна залізнична група та логістичний оператор у Південно-Східній Європі, що об'єднують залізничні компанії Австрії, Сербії, Болгарії, Угорщини та Хорватії, є найважливішою ланкою логістики по ТМТМ на території ЄС [12].

Можна вважати, що зв'язки Казахстану та Румунії в енергетичній сфері найбільш розвинені порівняно з іншими країнами регіону. Динаміка казахстансько-румунських відносин у сфері енергетики різко зросла, починаючи з 2007 року, коли казахстанська національна компанія Казмунайгаз придбала румунську компанію «Rompetrol» з великим стажем роботи на міжнародному нафтовому ринку. Це було однією з найбільших угод Казмунайгаз, яка дозволила їй закріпити за собою статус транснаціональної компанії, по суті Rompetrol став її брендом у Європі. Сьогодні Kazmunaigas International є найбільшою енергетичною компанією у Південно-Східній Європі.

Казахстансько-румунський інвестиційний фонд, створений у 2018 році за прямої участі Kazmunaigas International, також робить великий внесок у розвиток взаємно вигідних двосторонніх відносин в економіці. КМГІ внесла 150 млн. доларів у капіталізацію фонду, мета якого – реалізація енергетичних проєктів, спрямованих на розвиток енергетичного сектору Румунії та збільшення акціонерної вартості компанії.

Війна в Україні, і як наслідок – небачена турбулентність у світовій політиці та геоекономіці, швидше за все вимагатиме подальших пошуків та запуску нових можливостей для підтримки життєздатності економічної конструкції насамперед на європейському континенті. Тому очікується, що на високій хвилі попиту на енергоресурси учасники асоціації ТМТМ активізуватимуть роботу над збільшенням пропускну спроможності маршруту та розширенням географії поставок. Налагодження партнерських відносин між державами-учасницями сприяють позитивній динаміці зростання вантажопотоку ТМТМ.

Слід згадати, що в умовах нових геополітичних змін, насамперед спричинених війною в Україні, особливо гостро постало питання необхідності розширення географії поставок і складу держав-учасниць Асоціації ТМТМ. На наш погляд, до складу Міжнародної асоціації має увійти Україна, яка у Транскаспійському коридорі представляє один із важливих логістичних вузлів та морських портів. Включення України до Асоціації надасть імпульсу росту вантажопотоку ТМТМ, а найголовніше - дієву допомогу Україні в умовах кровопролитної війни з Росією, прискорить від-

родження її економіки, активізує переміщення підготовлених трудових ресурсів і капіталу до місць їх збільшених потреб.

Як бачимо, створення ТМТМ має широку міжнародну підтримку, яка сприятиме відродженню комплексу торговельно-економічних, культурно-гуманітарних та політико-дипломатичних зв'язків між країнами, розширенню складу держав-учасниць. Особливе значення ТМТМ полягає у відродженні одного з ефективних мостів між цивілізаціями та конструктивного діалогу, якого часом гостро не вистачає для вирішення нагальних проблем сучасності. Діалог базуватиметься на принципах толерантності, взаємної довіри та поваги, плюралізму та спадкоємності з урахуванням національних інтересів кожної з країн-учасниць. На наш погляд, Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут слід вивчати не лише з економічної точки зору, а й розглядати як ефективну модель об'єднання міст, держав, культур та цивілізацій. Це дасть змогу поєднати різні культури на основі загальнолюдських цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Middle Corridor – TITR. URL: <https://middlecorridor.com/ru/ob-assotsiatsii/history>
2. Растущую значимость Транскаспийского международного транспортного маршрута обсудили в Турции. URL: <https://middlecorridor.com/ru/press-tsentr/novosti/rastushchuyu-znachimost-transkaspiskogo-mezhdunarodnogo-transportnogo-marshruta-obsudili-v-turtsii>;
3. Потенциал перевозок казахстанских грузов по Транскаспийскому маршруту оценивается в 4 млн тонн в год. URL: https://www.inform.kz/ru/potencial-perevozok-kazahstanskih-gruzov-po-transkaspiskomu-marshrutu-ocenivaetsya-v-4-mln-tonn-v-god_a3970631.
4. Исползовать мощности ТМТМ для оптимизации цепочек поставок предложили в Казтрейде. URL: <https://qaztrade.org.kz/rus/ispolzovat-moshhnosti-tmtm-dlya-optimizaczii-czepochek-postavok-predlozhili-v-qaztrade/https://qaztrade.org.kz/rus/ispolzovat-moshhnosti-tmtm-dlya-optimizaczii-czepochek-postavok-predlozhili-v-qaztrade/>
5. Middle Corridor might be the answer to reconnect Asia and Europe. URL: <https://traveltomorrow.com/the-middle-corridor-might-be-the-answer-to-reconnect-asia-and-europe/>
6. Аналитический доклад «Анализ существующих международных транспортных коридоров, проходящих через территорию государств-членов. <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/energetikaiinfr/transport/infrastruktura/Documents/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%B>
7. Выгодное расположение Транскаспийского маршрута в сочетании с серьезными инвестициями дают ему хорошие перспективы развития. <https://www.rzd-partner.ru/zhd-transport/opinions/vygodnoe-raspolozhenie-transkaspiskogo-marshruta-v-sochetanii-s-sereznyimi-investitsiyami-dayut-emu/>
8. Немецкие бизнесмены заинтересовались развитием транспортного коридора. URL: <https://fergana.agency/news/127610/>

9. География деятельности ТМТМ. URL:<https://ptlc.ru/geography/transkaspyskiy-mezhdunarodnyu-transportnyu-marshrut-tmtm/>
10. Транскаспийскому маршруту в обход РФ предрекают шестикратный рост объема перевозок. URL:<https://eadaaily.com/ru/news/2022/05/11/transkaspyskomu-marshrutu-v-obhod-rf-predrekayut-shestikratnyu-rost-obema-perevozok>
11. Трудности перевозок: что мешает Казахстану развивать транзитные пути. URL:<https://www.kazlogistics.kz/ru/news/new/1019>
12. Grampet Group. URL:<https://grampet.ro/grampet-group/>

REFERENCES

1. Middle Corridor – TITR. Retrieved from <https://middlecorridor.com/ru/ob-assotsiatsii/history> [in English].
2. Rastushchuyu znachimost' Transkaspyskogo mezhdunarodnogo transportnogo marshruta obsudili v Turtsii [The growing importance of the Trans-Caspian International Transport Route was discussed in Turkey]. *middlecorridor.com*. Retrieved from <https://middlecorridor.com/ru/press-tsentr/novosti/rastushchuyu-znachimost-transkapijskogo-mezhdunarodnogo-transportnogo-marshruta-obsudili-v-turtsii> [in Russian].
3. Potentsial perevozok kazakhstanskikh gruzov po Transkaspyskomu marshrutu otsenivayetsya v 4 mln tonn v god [The potential for transportation of Kazakh cargo along the Trans-Caspian route is estimated at 4 million tons per year]. *www.inform.kz*. Retrieved from https://www.inform.kz/ru/potencial-perevozok-kazakhstanskikh-gruzov-po-transkaspyskomu-marshrutu-ocenivaetsya-v-4-mln-tonn-v-god_a3970631 [in Russian].
4. Ispol'zovat' moshchnosti TMTM dlya optimizatsii tsepohek postavok predlozhili v Kaztrejde [The use of TMTM capacities to optimize supply chains was proposed in Kaztrade]. *qaztrade.org.kz*. Retrieved from <https://qaztrade.org.kz/rus/ispolzovat-moshchnosti-tmtm-dlya-optimizaczii-czepeohek-postavok-predlozhili-v-qaztrade/https://qaztrade.org.kz/rus/ispolzovat-moshchnosti-tmtm-dlya-optimizaczii-czepeohek-postavok-predlozhili-v-qaztrade/> [in Russian].
5. Middle Corridor might be the answer to reconnect Asia and Europe. Retrieved from <https://traveltomorrow.com/the-middle-corridor-might-be-the-answer-to-reconnect-asia-and-europe/> [in English].
6. Analiticheskiy doklad «Analiz sushchestvuyushchikh mezhdunarodnykh transportnykh koridorov, prokhodyashchikh cherez territoriyu gosudarstv-chlenov [Analytical report "Analysis of existing international transport corridors passing through the territory of the Member States"]. *www.eurasiancommission.org* Retrieved from <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/energetikaiinfr/transport/infrastruktura/Documents/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%B> [in Russian].
7. Vygodnoye raspolozheniye Transkaspyskogo marshruta v sochetanii s ser'yeznymi investitsiyami dayut yemu khoroshiye perspektivy razvitiya [The favorable location of the Trans-Caspian route, combined with serious investments, gives it good development prospects]. *www.rzd-partner.ru*. Retrieved from <https://www.rzd-partner.ru/>

- zhd-transport/opinions/vygodnoe-raspolozhenie-transkspiyskogo-marshruta-v-sochetanii-s-sereznyimi-investitsiyami-dayut-emu-/ [in Russian].
8. Nemetskiye biznesmeny zainteresovalis' razvitiyem transportnogo koridora [German businessmen became interested in the development of the transport corridor]. *fergana.agency*. Retrieved from <https://fergana.agency/news/127610/> [in Russian].
 9. Geografiya deyatel'nosti TMTM [Geography of TMTM activity]. *ptlc.ru*. Retrieved from <https://ptlc.ru/geography/transkspiyskiy-mezhdunarodnyy-transportnyy-marshrut-tmtm/> [in Russian].
 10. Transkspiyskomu marshrutu v obkhod RF predrekayut shestikratnyy rost ob»yema perevozok [The Trans-Caspian route, bypassing the Russian Federation, is predicted to have a six-fold increase in traffic]. *eadaily.com*. Retrieved from <https://eadaily.com/ru/news/2022/05/11/transkspiyskomu-marshrutu-v-obhod-rf-predrekayut-shestikratnyy-rost-obema-perevozok> [in Russian].
 11. Trudnosti pervozok: chto meshayet Kazakhstanu razvivat' tranzitnyye puti [Difficulties in transportation: what prevents Kazakhstan from developing transit routes]. *www.kazlogistics.kz*. Retrieved from <https://www.kazlogistics.kz/ru/news/new/1019> [in Russian].
 12. Grampet Group. Retrieved from <https://grampet.ro/grampet-group/> [in English].